

Gönderim Tarihi: 15.07.2022

Kabul Tarihi: 20.09.2022

HARBETSUVAN TEPESİ SÜRTME TAŞ ALETLERİ

Harbetsuvan Hill Rubbing Stone Tools

Pınar KAPLAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
pkaplan229@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9965-5899

Oğuz ŞİMŞEK

Doç. Dr. Iğdır Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
oguzsimsek76@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9749-5104

Bahattin ÇELİK

Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
bcelik@aybu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2630-3379

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Güneydoğu Anadolu'da son dönemlerde yapılan çalışmalar Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ışık tutmaktadır. Şanlıurfa'da gerçekleştirilen Yüzey Araştırmaları ve Kazı Çalışmaları Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait merkezlerin bu bölgede yoğun olduğunu göstermektedir. Göbekli Tepe başta olmak üzere Karahan Tepe, Sayburç, Nevali Çori, Ayanlar Höyük, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Harbetsuvan Tepesi, Sefer Tepe, Kurt Tepesi, Hamzan Tepe ve Taşlı Tepe bunlardan bir kaçıdır. 2014 yılında keşfedilen Harbetsuvan Tepesi Şanlıurfa il sınırları içerisinde Şanlıurfa'nın 53 km doğusunda Tek Tek Dağları olarak bilinen kalkerli platolar arasında yer almaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlendirilen Harbetsuvan Tepesi'nde; T-biçimli dikilitaşlar ve mimari yapı kalıntıları gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra çok sayıda çakmaktaşı alet, öğütme taşları, havanelleri, taş kaplar, hayvan kemiği ve çeşitli süs eşyası gibi buluntular ele geçmiştir. Çalışmamızda; 2017, 2018 ve 2019 yıllarında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ele geçen sürtme taş buluntuları üzerinde incelemeler yapılmıştır. Sürtme taş aletler boyut ve şekil olarak farklılıklar göstermektedir. Bazı buluntular sağlam olarak ele geçmiştir. Sürtme taş aletler; havanelleri, alt ve üst ezgi taşları, balta, keser, kesercik, keskin, sapan taşları, bilek taşı, delici, taş kaplar, bezeli taş plakalar, mermer tıkaç, kireç taşı misketler, bazalt vurgaç, yuvarlak pencere taşı ve sürtme yöntemi ile şekillendirilmiş bazalt ve bazalt parçaları, düzeltili ve işlenili taşlardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neolitik Dönem, Harbetsuvan Tepesi, Sürtme Taş, Serpantin, Bazalt.

Abstract

Recent studies in Southeastern Anatolia shed light on the Pre-Pottery Neolithic Period. The surveys and excavations carried out in Şanlıurfa show that the centers of the Pre-Pottery Neolithic Period are concentrated in this region. Göbekli Tepe, Karahan Hill, Sayburç, Nevali Çori, Ayanlar Höyük, Yeni Mahalle, Harbetsuvan Hill, Sefer Hill, Kurt Hill, Hamzan Hill and Taşlı Hill are some of them. The Harbetsuvan Hill, discovered in

2014, is located within the provincial borders of Şanlıurfa, 53 km east of Şanlıurfa, between the calcareous plateaus known as the Tek Tek Mountains. On the Harbetsuvan Hill, which is dated to the Pre-Pottery Neolithic Period; T-shaped obelisks and architectural remains were unearthed. In addition, a large number of flint tools, grinding stones, pestles, stone vessels, animal bones and various ornaments were found. In our study; Studies were carried out on the ground stone finds found in the salvage excavations carried out in 2017, 2018 and 2019. Ground stone tools vary in size and shape. Some finds were recovered intact. Ground stone tools; pestles, upper and lower grinding stones, axe, chisel, chisel, chisel, slingshot, sharpening stone, drill, stone vessels, decorated stone slabs, marble plug, limestone marbles, basalt hammer, round window stone and shaped by rubbing method. basalt and basalt fragments consist of retouched and inlaid stones.

Keywords: Neolithic Period, Harbetsuvan Tepesi, Ground Stone, Serpentine, Basalt.

1. GİRİŞ

Harbetsuvan Tepesi Şanlıurfa sınırları içerisinde yer almaktadır (Çelik, 2016a: 411). Yaklaşık olarak, Şanlıurfa'nın 53 km doğusunda Tek Tek Dağları arasında yer alan yerleşme, yaklaşık 6 dekarlık bir alanı kaplamaktadır (Çelik, 2016a: 421; Çelik, 2015a: 12). Harbetsuvan Tepesi, deniz seviyesinden yaklaşık 714 m yükseklikte, 39° 15' 8,76" Doğu, 37° 2' 55, 23" Kuzey koordinatları arasında yer almaktadır (Çelik, 2019: 26). Göbekli Tepe, Karahan Tepe, Hamzan Tepe ve Şanlıurfa-Yeni Mahalle'ye benzer olan Urfa Bölgesi'ndeki Harran Ovası çevresinde konumlandırılan PPN yerleşimleri gibi, Harbetsuvan Tepesi de Harran Ovası'nın doğusundaki bir plato üzerinde kurulmuştur (Harita:1). Tek Tek Dağlarının batı kenarını oluşturan bir tepede olan yerleşimin batısında Harran Ovası uzanmaktadır (Çelik, 2016b: 421).

Harita 1: Urfa Bölgesi PPN Yerleşimleri ve Harbetsuvan Tepesi.

Bu çalışmanın amacı, Harbetsuvan Tepesi'nde; 2017, 2018 ve 2019 yılında yapılan kurtarma kazılarında ele geçen sürtme taşlardan yapılmış olan aletlerin ve alet parçalarının değerlendirilmesidir. Öncelikli olarak sürtme taş aletleri genel olarak alet türüne göre alt başlıklar halinde incelenecektir. Bu incelemeler sonucunda buluntular detaylandırılıp karşılaştırmaları yapılarak tablo çalışmaları oluşturulacaktır.

2. KONUMU, KAZI TARİHÇESİ VE TARİHLENDİRİLMESİ

Harbetsuvan Tepesi ile aynı döneme tarihlendirilen en yakın yerleşim yeri olan Karahan Tepe yaklaşık 7 km, Kurt Tepesi 20 km, Sefer Tepe 26 km, Taşlı Tepe 35 km, Şanlıurfa-Yeni Mahalle 43 km, Göbekli Tepe ve Hamzan Tepe yerleşimleri ise yaklaşık 40 km kuzeybatısında yer almaktadır (Çelik, 2016b: 424-425). Bölgenin en önemli ovası olan Harran Ovası ise, 5 km batısında yer almaktadır. Yerleşime en yakın çakmaktaşı yatakları ise; 8 km kuzeydoğusunda, Karahan Tepe yerleşim alanına yakın bölgede ve 10 km güneyinde, Recmelsuvan olarak bilinen bir alanda tespit edilmiştir. Yerleşime en yakın bazalt kaynağı ise 15 km kuzeybatısında yer almaktadır (Çelik, 2016b: 424-425).

İlk kez 2014 yılında yapılan 'Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlardaki neolitik dönem ve öncesi dönemlere ait yapılan yüzey araştırmaları' sırasında Prof. Dr. Bahattin Çelik tarafından keşfedilmiştir (Çelik, 2015b: 81; Çelik, 2019: 26). Yapılan yüzey araştırmasında, yüzeyinde ana kayaya oyulmuş havuzlar, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış buluntular görülmektedir. Ayrıca tepenin yüzeyinde birçok sayıda, Nevali Çori, Hamzan Tepe, Sefer Tepe ve Göbekli Tepe'den bildiğimiz "T" şeklinde dikilitaşlara da rastlanmıştır (Çelik & Bingöl 2016: 10-12, Pic. 10; Çelik 2016b: 421-424).

2015 yılında kontrol amaçlı ziyaret edilen Harbetsuvan Tepesi yerleşiminde, yapılan inceleme sonucu daha öncesinden tespit edilen bazı dikilitaşların üzerindeki kabartmaların tahrip edildiği görülmüştür (Çelik, 2017: 348). Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Bahattin Çelik'in bilimsel danışmanlığında 2017 yılında kazı ve temizlik çalışmalarına başlanmış (Çelik ve Tosyagülü Çelik, 2020: 306), 2017, 2018 ve 2019 yılları olmak üzere üç dönem olarak çalışmalar yürütülmüştür.

Yerleşim yerinde ele geçen dikilitaşların boyutları ve kazı çalışmaları esnasında açığa çıkan mekânların düzenlenişi, Göbeklitepe'nin II. Tabakası ve Nevali Çori kült yapıları ile benzer özellikler göstermektedir. Harbetsuvan Tepesi'nde şu ana kadar yapılan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında Palmyra ya da Çayönü aletleri içermemesi, yerleşmeyi şimdilik Erken Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B (EPPNB) evresine

yaklaşık M.Ö. 9100-8400 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Çelik, 2019: 24-38).

3. SÜRTMETAŞ BULUNTULARI

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı, obsidyen ve sürtme taş buluntu topluluğunun toplamı 34080 adettir. Çakmaktaşı buluntu topluluğu % 94,01 (32037 adet) (İrim, 2022: 98), obsidyen buluntu topluluğu % 5,22 (1778 adet) (Şen, 2022: 112) ve sürtme taş buluntu topluluğu % 0,78 (264 adet) oranında temsil edilmektedir. Hammadde daha çok bazalttan, yanı sıra kireç ve çakıl taşından da olduğu tespit edilmiştir. Yerleşime en yakın bazalt kaynağı 15 km kuzeybatısındadır. Bütün sürtme taş buluntuları teknolojik olarak taşın taş sürtülmesiyle/aşındırılmasıyla oluşmaktadır.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sürtme taş buluntularının tümüne bakıldığında farklı boyut ve tiplerde karşımıza çıkmaktadır. Sürtmetaş buluntu topluluğu; 83 adet (% 31,44) düzeltili taş parçaları, 36 adet (% 13,64) bazalt parçaları, 34 adet (% 12,88) havaneli ve havaneli parçaları, 29 adet (% 10,98) balta ve balta parçaları, 24 adet (% 9,09) öğütme taşı parçaları, 14 adet (% 5,30), taş kap ve taş kap parçaları, 11 adet (% 4,17) sapan taşı, 6 adet (% 2,27) bazalt vurgaç, 4 adet (% 1,52) alt ezgi taşı, 4 adet (% 1,52) üst ezgi taşı, 4 adet (% 1,52) kesercik, 3 adet (% 1,14) bezeli taş plaka, 2 adet (% 0,76) delici, 2 adet (% 0,76) kesicik, 2 adet (% 0,76) kireç taşı misket, 2 adet (% 0,76) taş malzeme, 1 adet (% 0,38) bilek taşı, 1 adet (% 0,38) yuvarlak pencere taşı, 1 adet (% 0,38) asa başı ve 1 adet (% 0,38) mermer tıkaçtan oluşmaktadır.

Sürtme taş buluntu topluluğunda en çok ele geçen 83 adet ile düzeltili taş parçalarıdır. Bunlar herhangi bir alet grubuna dâhil edilemeyen ancak düzeltili olmaları nedeniyle düzeltili taş parçaları sınıfına dâhil edilmiştir. Bu buluntuların farklı boyutlarda ele geçen düzeltili taş parçaları genel olarak bazalttan çok az sayıda kireçtaşından örnekler mevcuttur. Benzer merkezlerde ve Akarçay Tepe de örnekleri görülmektedir.(Bozbay, 2009:144)

İkinci sırada 36 adet ile bazalt parçaları oluşturmaktadır. Bunların hepsi bazalttan olup, küçük ve büyük parçalar halinde şekilsiz ve düzeltilsiz parçalardır. Genel olarak incelendiğinde bazalt parçaların kırık parçalar olup herhangi bir sınıfa dâhil edilememiştir.

Diğer buluntu topluluğu 34 adet ile havaneli ve parçalarıdır (Resim: 1). Oldukça önem arz eden bu buluntulardan 3 adedi sağlam 31 adedi kırık olarak ele geçmiştir. 1 tane dışında hepsi bazalttan oluşmaktadır. Bazıları tek el ile tutulacak boyutta iken bazıları iki elle tutulacak boyutta oldukları

görülmektedir. Sağlam olarak ele geçen ve büyük olan havaneli 29 cm uzunluğunda, 13,6 cm çapında, 10,3 cm kalınlığında; küçük olan ise 11,2 cm uzunluğunda, 5,8 cm çapında ve 6,4 cm kalınlığındadır. Buda Harbetsuvan Tepesi sakinlerinin ihtiyaca ve kullanıma göre havanelerini tasarladıklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Havaneli benzer örneği Karahan Tepe de görülmektedir (Çelik, 2005:122).

Resim 1: Sağlam olarak ele geçmiş olan havaneli

Toplamda 29 adet ile balta ve balta parçaları tespit edilmiştir. 4 adedi sağlam, 25 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Hammadde açısından bakıldığında çay taşından yapıldıkları görülmektedir. Sağlam ve kırık baltalar genel olarak incelendiğinde kullanımdan dolayı aşınma ve kırıklar tespit edilmiştir. Sağlam olanlardan büyük olanın 10,8 cm uzunluğunda, 5,6 cm genişliğinde, 3,3 cm kalınlığında iken; küçük olan ise 5,8 cm uzunluğunda, 2,8 cm genişliğinde ve 1,2 cm kalınlığındadır. Bu baltaların benzer örnekleri Göbeklitepe, Hallan Çemi, Taşlı Tepe, Çayönü, Cafer Höyük, Hoca Çeşme, Körtik Tepe, Gürcü Tepe, Akarçay Tepe’de görülmektedir.(Yaylalı, 2014: 29; Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Eser Kataloğu: 50-51).

Toplamda 24 adet ile alt öğütme taşı parçaları ele geçmiştir. Bunların tümü kırık olarak ele geçmiş olmalarına rağmen kalınlıkları ve kullanımdan dolayı aşınma izlerinden yola çıkarak alt öğütme taşı parçalarında değerlendirilmiştir. Hepsinin hammaddesi bazalt taşındandır.

Büyük ve küçük parçalar halinde olan alt öğütme taşı parçalarının ölçüleri değişmektedir. Benzerleri Akarçay Tepe de, Yeni Mahalle, Göbeklitepe, Gürcütepe ve benzer dönem yerleşimlerde görülmektedir. (Bozbay, 2009: 86; Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Eser Kataloğu: 142).

8 adet ile temsil edilen üst öğütme taşı ele geçmiştir. Bunların tümü sağlam olarak ele geçmiş olup, hammaddesi bazalttandır. Üst öğütme taşlarının alt kullanım yüzü düz üst yüzü ise elle rahat oturacak şekilde eğimlidirler. Genellikle yarı silindirik veya yarı küresel formda olan üst öğütme taşları daha çok her iki elle kullanılacak boyutadır. Köşk höyükte benzer örneği ele geçmiştir Kuruçay ve Hacılar'da da görülmüştür (Özkan, 2020: 325).

14 adet ile temsil edilen taş kapların tümünün hammaddesi kireçtaşıdır. 3 adedi sağlam, 11 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Genellikle büyük olan taş kaplar arasında küçük boyutlu taş kaplarda tespit edilmiştir. Sağlam olan taş kaplar arasında en büyük olanın ölçüsü 2018 yılı kazı raporlarında görmüş olduğumuz resme göre 50 cm yakın boyutudur. Bir diğer büyük taş kap ölçüleri ise; 12,5 cm uzunluğunda, 7,5 cm derinliğinde, 5,0 cm kalınlığında, iç çapı 12,8 cm, çapı ise 20,5 cm'dir. Küçük olanın ise; 2,5 cm uzunluğunda, 5,5 cm genişliğinde ve 1,1 cm kalınlığındadır (Resim: 2). Havanellerinde olduğu gibi taş kaplarında ihtiyaca ve kullanıma göre tasarlanıp kullanıldığı görülmektedir. Benzer örnekleri Sefer Tepe, Karahan Tepe ve Yeni Mahalle'de görülmektedir (Çelik, 2005: 65-71-72).

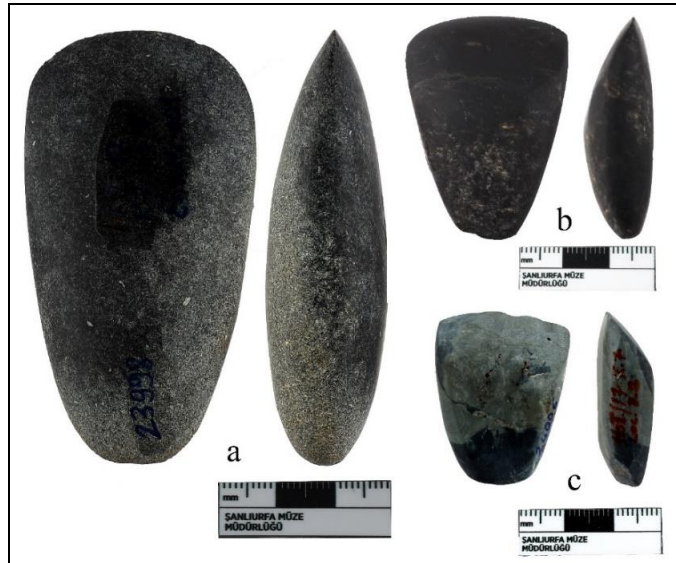

Resim 2: Sağlam olarak ele geçmiş en küçük taş kap

11 adet ile temsil edilen sapan taşlarının tümü kireçtaşındandır. Genel olarak yuvarlak küre formundadır. Sağlam olan sapan taşları boyut olarak ceviz büyüklüğünde oldukları söylenebilir. 6 adet ile temsil edilen

bazalt vurgaçlar sağlam olarak ele geçmiştir. Hepsi bazalttan olup kullanımdan dolayı aşınma izleri mevcuttur. Benzer örnekleri Köşk Höyük ve Akarçay Tepede görülmektedir(Özkan, 2020: 330; Bozbay, 2009: 95).

4 adet ile temsil edilen kesercik ve kesercik parçası tespit edilmiştir. Bunlardan 3 adedi sağlam, 1 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Hammaddeye göre çay taşından oldukları görülmektedir. Bunlar tek tarafı şekillendirilerek işlenmiş buluntulardır. Farklı boyutlarda olan kesercik ve kesercik parçaları mevcuttur (Resim: 3).

Resim 3: Sağlam olarak ele geçen balta ve keserler a:Balta. b-c: Keski/Keser

3 adet ile temsil edilen bezeli taş plakalar oldukça önemli buluntular arasındadır. 1 âdeti sağlam, 2 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Hammaddeleri farklı olan bezemeli taş plakalardan sağlam olanı sert kireçtaşından, kırık olanlardan biri dolamitten, diğeri ise serpantinden yapılmıştır. Her 3 bezeli taş plakanın arka yüzlerinde düzensiz dikey çetele motifleri yer almaktadır. Bu çetele motiflerinin düzensiz olması, muhtemelen bir ucu veya bir nesnesi keskinleştirmek amacıyla kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, taş plakaların hepsinde zikzak / yılan / dalga benzeri motifler yer almaktadır. Ele geçen bezemeli taş plakalardan ikisi bölgede bulunmayan serpantin ve dolamit taşı hammaddelerinden yapılmıştır. Sadece biri yerel sert bir kireçtaşından yapılmıştır. Bu yönüyle, ele geçen kireçtaşından yapılmış olan taş plaka diğer yerleşimlerde ele geçen taş plakalardan farklı bir özellik göstermektedir. Benzer olarak Göbeklitepe ve Karahantepe’de örnekleri

görülmektedir (Çelik, 2021: 90).

2 adet ile temsil edilen keskinik ele geçmiştir. 2 adedi de sağlam olarak ele geçen keskiniklerin hammaddesi çay taşlarındandır. Keskiniklerin birinde kullanımdan dolayı aşınmalar mevcuttur. Her iki tarafı işlentili olan keskinikler küçük boyutlu olup cilalı bir görünüme sahiptirler.

2 adet ile temsil edilen kireç taşından misket ele geçmiştir. Bu misketler çok güzel şekilde yuvarlatılmış ve günümüz misketlerine yakın boyuttadır. Amerika yerlileri arasında taş toplar, sapan taşı olarak avcılıkta kullanılmaktadır (Güldoğan, 2002: 40), ancak benzer boyut ve biçimlerdeki taşların, çeşitli kültürlerde oyun amacıyla da kullanıldığı bilinmektedir. Moore, Abu Hureyra yerleşmesinde bulunmuş taş topların ağırlık bakımından üç gruba ayrıldıklarını, dolayısıyla standart olmasa bile bir tür ölçü aleti olarak kullanılmış olabileceklerini belirtmektedir (Moore, 2000: 173).

1 adet ile temsil edilen biley taşı bulunmaktadır (Resim: 4). Biley taşının bir yüzeyi kireç tortulu ile kaplıyken diğer yüzeyinde ise biley taşı olduğunu gösteren yiv ve kesik çizgiler mevcuttur. Biley taşları da yine benzer şekilde, kemik ve ahşaptan yapılmış bız, iğne, ok ve mızrak ucu gibi sivri uçlu aletleri düzeltmede ve aletlerin uçlarını sivriltilmede kullanıldığı bilinmekte. Güneybatı Asya'da ilk defa, Neolitik'ten hemen önce ortaya çıkmış ve hızla yaygınlaşmışlardır. Biley taşlarının üzerinde aletin sivri ucunun yerleştirildiği yivler görülür. Etnografik örneklerde, biley taşı ısıtılıp ahşap uçlar bu yivlerin içinde ileri geri hareket ettirilerek sivriltilir. (Solecki & Solecki, 1970: 831, 836; Cosner, 1951: 147-148). Biley taşı örneklerini Akarçay Tepede de görmekteyiz (Bozbay, 2009: 90).

Resim 4: Biley taşı

1 adet ile temsil edilen mermer tıkaç olarak ele alınan eserin mevcut uzunluğu 1,5 cm olmakla birlikte çiviye benzemektedir. Eser kırık olarak ele geçmiştir ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Tıkaç, kulak tıkaçı gibi farklı tanımlamalar yapılan söz konusu buluntular üzerine çok az sayıda araştırma ve yayın bulunmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar ise hem terminolojik hem de işlevsel anlamda kendi içerisinde çelişkili olan bazı tanımlamalar ve yorumlar üzerinden yürütülmektedir. Benzer örnekleri boncuklu tarlada ele geçmiştir. (Kodaş vd., 2020: 74). Bu eserler dışında 2 adet taş malzeme, 1 adet yuvarlak pencere taşı parçası, 2 adet delici ve 1 adet kireç taşından asa başı ele geçmiştir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen çakmaktaşı, obsidyen ve sürtme taş buluntu topluluğunun toplamı 34080 adettir. Çakmaktaşı buluntu topluluğu (32037 adet), obsidyen buluntu topluluğu (1778 adet) ve sürtme taş buluntu topluluğu (264 adet) oranında temsil edilmektedir. Ele geçen sürtme taş buluntu topluluğu hammaddeye göre değerlendirildiğinde çoğunluğu bazalttan, yanı sıra kireç ve çay taşından, dolomit ve sepaninden olduğu tespit edilmiştir. Yerleşime en yakın bazalt kaynağı 15 km kuzeybatısındadır. Bütün sürtme taş buluntuları teknolojik olarak taşın taş sürtülmesiyle/aşındırılmasıyla oluşmaktadır.

Harbetsuvan Tepesi'nde ele geçen sürtme taş buluntularının tümüne bakıldığında farklı boyut ve tiplerde karşımıza çıkmaktadır. Sürtme taş buluntu topluluğu; 83 adet düzeltili taş parçaları, 36 adet bazalt parçaları, 34 adet havaneli ve havaneli parçaları, 29 adet balta ve balta parçaları, 24 adet öğütme taşı parçaları, 14 adet, taş kap ve taş kap parçaları, 11 adet sapan taşı, 6 adet bazalt vurgaç, 4 adet alt ezgi taşı, 4 adet üst ezgi taşı, 4 adet kesercik, 3 adet bezeli taş plaka, 2 adet delici, 2 adet keskicik, , 2 adet kireç taşı misket, 2 adet taş malzeme, 1 adet bilek taşı, 1 adet yuvarlak pencere taşı? , 1 adet asa başı ve 1 adet mermer tıkaçtan oluşmaktadır.

83 adet ile temsil edilen düzeltili taş parçaları birinci sırada yer almaktadır buluntu topluluğu, çoğunluğu bazalttan çok az sayıda kireçtaşındandır.

Bazalt parçaları olarak ele alınan buluntuların tümü bazalttan olup, küçük ve büyük parçalar halinde şekilsiz ve düzelsiz parçalardır genel olarak incelendiğinde bazalt parçaları kırık parçalar olup herhangi bir sınıfa dâhil edilememiştir.

Havaneli ve havaneli parçalarına bakıldığında 1 adet dışında hepsi bazalttan oluşmaktadır. Parçalama ve ezme işlemleri için önem arz eden bir

alettir ve kullanım amacına bağlı olarak farklı boyutlarda yapıldığı tespit edilmiştir. Bazıları tek elle kullanılabilirken bazıları iki elle kullanılacak boyuttadır. Baltalar ise 4 adedi sağlam, 25 adedi kırık olarak ele geçmiştir. Hammade açısından bakıldığında çay taşından yapıldıkları görülmektedir. Sağlam ve kırık baltalar genel olarak incelendiğinde kullanımdan dolayı aşınma ve kırıklar tespit edilmiştir. Bu eserlerin benzerleri Göbeklitepe, Gürcü Tepe ve Akarçay Tepe de ele geçmiştir.(Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Eser Kataloğu: 50-51).

Alt öğütme taşları öğütme işlemi esnasında sabit kalan kısımdır. Tüm alt öğütme taşları kırık olarak ele geçmiştir. Hepsinin hammaddesi bazalt taşındandır. Büyük ve küçük parçalar halinde olan alt öğütme taşı parçalarının benzerlerine; Akarçay Tepe de, Yeni Mahalle, Göbeklitepe, Gürcütepe ve benzer neolitik dönem yerleşimlerde görülmektedir. (Bozbay, 2009: 86; Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Eser Kataloğu,142).

Üst öğütme taşlarının tümü sağlam olarak ele geçmiş olup, hammaddesi bazalttandır. Üst öğütme taşlarının alt kullanım yüzü düz üst yüzü ise elle rahat oturacak şekilde eğimlidirler. Genellikle yarı silindirik veya yarı küresel formda olan üst öğütme taşları daha çok her iki elle kullanılacak boyutadır.

Taş kaplara baktığımızda sağlam olan taş kaplar arasında en büyük olanı 2018 yılında in situ olarak ele geçmiştir ve Şanlıurfa Müzesine teslim edilmiştir. Taş kap veya kurna yaklaşık 50 cm çapındadır (Resim: 5).

Resim 5: Harbetsuvan Tepesi'nden in situ durumda büyük bir taş kap.

Bir diğerk büyük taş kap ölçüleri ise; 12,5 cm uzunluğunda, 7,5 cm derinliğinde, 5,0 cm kalınlığında, iç çapı 12,8 cm, çapı ise 20,5 cm'dir. Küçük olanın ise; 2,5 cm uzunluğunda, 5,5 cm genişliğinde ve 1,1 cm kalınlığındadır. Havan elerinde olduğu gibi taş kaplarında ihtiyaca ve kullanıma göre tasarlanıp kullanıldığı görülmektedir. Benzer örnekleri Nevali Çori, Göbeklitepe, Sefer Tepe, Karahan Tepe ve Yeni Mahalle'de görülmektedir(Çelik, 2005: 65-71-72; Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Eser Kataloğu: 133-134)

Sapan taşları genel olarak yuvarlak küre formundadır. Sağlam olan sapan taşları boyut olarak ceviz büyüklüğünde olup benzer örnekleri Köşk Höyük ve Akarçay Tepede görülmektedir (Özkan, 2020: 330; Bozbay, 2009: 95). 6 adet ile temsil edilen bazalt vurgaçlar sağlam olarak ele geçmiştir. Hepsi bazalttan olup kullanımdan dolayı aşınma izleri mevcuttur. Keskicik ve kesercikler çay taşından yapılmış olup kullanımdan kaynaklı aşınmalar mevcuttur. Sağlam olarak ele geçenler dışında farklı boyutta parçalar da bulunmaktadır ve bazılarının cilalı olduğu görülmektedir.

Bezeli taş plakalara bakıldığında hammadde açısından biri yerel sert kireç taşından ikisi ise bölgede bulunmayan serpantin ve dolomit taşından yapılmıştır. Her 3 bezeli taş plakanın arka yüzlerinde düzensiz dikey çetele motifleri yer almaktadır. Bu çetele motiflerinin düzensiz olması, muhtemelen bir ucu veya bir nesnesi keskinleştirmek amacıyla kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, taş plakaların hepsinde zikzak / yılan / dalga benzeri motifler yer almaktadır. Benzer olarak Göbeklitepe ve Karahantepe'de örnekleri görülmektedir (Çelik, 2021: 90).

Kireç taşından misketlere bakıldığında bunlar günümüz misketleri boyutuna yakın formda çok güzel yuvarlatılmıştır bu boyutta bir kireç taşı misket muhtemelen oyun için kullanılmıştır. Biley taşının varlığı kemik ve ahşaptan yapılmış bız, iğne, ok ve mızrak ucu gibi sivri uçlu aletleri düzeltmede ve aletlerin uçlarını sivriltildiğini yani bu aletlerinde varlığını göstermektedir. Mermer tıkaçın mevcut uzunluğu 1,5 cm olup kırık olarak ele geçen eserin ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir.

Sonuç olarak Harbetsuvan Tepesi sürtme taş buluntu topluluğunu genel olarak değerlendirecek olursak; hammadde açısından çoğunluğu bazalttan, az sayıda çay taşından, çok az sayıda kireç taşından ve bunun yanı sıra bölgede olmayan 1 adet dolomit, 1 adet serpantin ve 1 adet mermerden olduğu görülmektedir. Sürtme taş buluntu topluluğunun çoğunluğunun öğütme taşı parçalarından, taş kaplardan ve havanellerinden oluşması, Harbetsuvan Tepesinde tarım aktivitelerinin yoğun olduğunu göstermektedir.

Ele geçen alt öğütme taşı, üst öğütme taşı öğütme işleminde, havaneli ve taş kaplar ezme, parçalama işleminde, balta, keser, kesercik kesme ve sıyırma işlemlerinde kullanılan eserlerdir. Bu da bize Harbetsuvan Tepesinde tarım, öğütme, ezme, parçalama, kesme aktivitelerinin yapılmış olduğunu göstermektedir. Harbetsuvan Tepesi sürtme taş buluntu topluluğu teknolojik ve tipolojik olarak incelendiğinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B (PPNB) evresine ait özellikler sergilemektedir ve eserlerin benzerleri bölgede bulunan Göbeklitepe, Karahan Tepe, Nevali Çori, Sefer Tepe, Akarçay Tepe, Yeni Mahalle ve Gürcü Tepe gibi merkezlerde de ele geçmiştir.

5. SUMMARY

Period studies in Southeastern Anatolia shed light on the Pre-Pottery Neolithic. Comprehensive Surveys and Excavations in Şanlıurfa show that it was here in this region belonging to the Pre-Pottery Neolithic Period. Karahan Tepe, Sayburç, Nevali Çori, Ayanlar Höyük, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Harbetsuvan Tepesi, Sefer Tepe, Kurt Tepesi, Hamzan Tepe and Taşlı Tepe are a few of them. Harbetsuvan Tepesi, which was discovered in 2014, is located among the "calcareous plateaus" as the 53-km Tek Tek Mountains of Şanlıurfa throughout the province of Şanlıurfa. Dated to the Pre-Pottery Neolithic Period on Harbetsuvan Tepesi; It was excavated from daily stone with T-shaped pillars and architectural structure. In addition, a large number of flint tools, grinding stones, pestles, stone vessels, and many ornaments such as animals were found. Held for the first time in 2014, Dr. Bahattin Çelik Neolithic period and period by. During the survey, finds of obsidian carved into the bedrock for accommodation are seen. In addition, a large number of "T" shaped pillars, which we know from Nevali Çori Hamzan Tepe, Sefer Tepe and Göbekli Tepe, were also found on the hill (Çelik 2016b: 4-424). In the purchased Harbetsuvansi settlement, which was controlled in 2015, some pillars that were found later in the examination can be seen from above (2017: 348).

Under the presidency of Şanlıurfa Museum Directorate and Prof. Bahattin Çelik. Under the scientific consultancy of excavation and cleaning works were started in 2017 (Çelik and Tosyagülü Çelik 2020: 306), and studies were carried out in three periods, 2017, 2018 and 2019. The dimensions of the obelisks found in the settlement and the arrangement of the spaces revealed during the excavations, Göbeklitepe's II. Layer and Nevali Çori cult structures show similar features. The fact that the surveys and excavations carried out on Harbetsuvan Hill so far do not contain Palmyra or Çayönü tools indicate that the settlement is dated to the Early

Pre-Pottery Neolithic B (EPPNB) phase, approximately BC. It is dated between 9100-8400 years (Çelik 2019: 24-38). In our study, Investigations were made on the ground stone finds found in the salvage excavations carried out in 2017, 2018 and 2019. First of all, ground stone tools will be examined in sub-headings according to the type of tool. As a result of these examinations, the findings will be detailed and compared, and table studies will be created. Ground stone tools vary in size and shape. Some finds were recovered intact. Ground stone tools. Pestles, upper and lower grinding stones, axes, chisels, chisels, chisels, sling stones, sharpening stones, drills, stone vessels, decorated stone slabs, marble plug, limestone marbles, basalt hammer, round window stone and basalt shaped by rubbing method and basalt fragments, retouched and inlaid stones.

The total number of flint, obsidian and ground stone finds recovered from Harbetsuvan Hill is 34080. Flintstone finds assemblage represents 94.01% (32037 pieces) (İrim 2022: 98), obsidian finds 5.22% (1778 pieces) (Sen 2022: 112) and ground stone finds 0.78% (264 pieces). is being done. It has been determined that the raw material is mostly basalt, as well as lime and pebbles. The closest basalt source to the settlement is 15 km northwest. Groundstone finds; 83 (31.44%) retouched stone fragments, 36 (13.64%) basalt fragments, 34 (12.88%) pestle and pestle fragments, 29 (10.98%) ax and ax fragments, 24 (9.09%) grinding stone fragments, 14 (5.30%) stone vessel and stone vessel fragments, 11 (4.17%) sling stones, 6 (2.27%) basalt hammers, 4 (1.52%) lower grinding stones, 4 (1.52%) upper grinding stones, 4 (1.52%) cuticles, 3 (1.14%) decorated stone plates, 2 (0%) ,76) piercing, 2 (0.76%) chisels, , 2 (0.76%) limestone marbles, 2 (0.76%) stone material, 1 (0.38%) whetstone, 1 (0.38%) round window stone? It consists of 1 (0.38%) staff head and 1 (0.38%) marble plug. Most of them consist of retouched stones that cannot be included in any group (83, 31.44%).

When the ground stone assemblage was evaluated according to the raw material, it was determined that the majority of them were basalt, as well as lime and tea stone, dolomite and sepiantine. All ground stone finds are formed by rubbing/eroding the stone with the stone technologically. The fact that the majority of ground stone assemblage consists of grinding stone pieces, stone vessels and pestles indicates that agricultural activities were intense on Harbetsuvan Hill. The unearthed lower grinding stone is the artifacts used in the upper grinding stone grinding process, pestle and stone vessels are used in crushing and shredding operations, axes, axes, marsupial cutting and stripping operations. This shows us that agriculture, grinding, crushing, shredding and cutting activities were carried out on Harbetsuvan

Hill. When the Harbetsuvan Hill ground stone find assemblage is examined technologically and typologically, it exhibits characteristics of the Pre-Pottery Neolithic Period B (PPNB) and similar artifacts can be found in centers such as Göbeklitepe, Karahan Tepe, Nevalı Çori, Sefer Tepe, Akarçay Tepe, Yeni Mahalle and Gürcü Tepe in the region. has been captured.

6. KAYNAKLAR

- Cosner, A. J. (1951). Arrowshaft-straightening with a grooved stone. *American Antiquity* 17/2, 147-148.
- Çelik, B. (2015a). Differences and similarities between the settlements in Şanlıurfa region where “T” shaped pillars are discovered (Şanlıurfa bölgesinde “T” şeklinde dikmetaş bulunan yerleşmelerin farklılık ve benzerlikleri). *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TUBA-AR)* sayı: 17/2014, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları: Ankara, 9-24.
- Çelik, B. (2015b). Şanlıurfa ili yüzey araştırması. *Belgü*, Sayı 2, 79-99.
- Çelik, B. (2016a). Şanlıurfa ili Merkez ilçesi Neolitik Çağ ve öncesi yüzey araştırması. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 409-426.
- Çelik, B. (2016b). A small-scale cult centre in Southeast Turkey Harbetsuvan Tepesi. *Documenta Praehistorica XLIII*, Ljubljana University Press: Slovenya, 421-428.
- Çelik, B. (2017). 2015 Yılı Şanlıurfa ili Merkez ilçesi Neolitik çağ ve öncesi yüzey araştırması. 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Edirne, 337-358.
- Çelik, B. (2019). Neolitik dönem kült merkezi: Harbetsuvan Tepesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 43, 24-38.
- Çelik, B. (2021). Şanlıurfa Harbetsuvan Tepesi’nden bezemeli taş plakalar. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* Sayı: 52, 84-91.
- Çelik B. & Bingöl A. (2016). Şanlıurfa province Central district Tektek Mountains year 2015 surface Survey / Şanlıurfa ili merkez ilçesi Tektek Dağları 2015 Yılı Yüzey Araştırması. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ek Sayı 1; 1-20.
- Çelik, B. & Tosyagülü Çelik H. (2020). Harbetsuvan Tepesi 2019 yılı kazı çalışması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 48, Winter, 303-326.
- Güldoğan, E. (2002). *Aşıklı Höyük sürtmetaş endüstrisi ve sorunları*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Prehistorya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 192.
- Harbetsuvan Tepesi 2018 Yılı Genel Kazı Raporu (2018).
- İrim, B. (2022). *Çanak çömleksiz Neolitik döneme ait Harbetsuvan Tepesi çakmaktaşı yontmataş alet endüstrisi*. Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Iğdır.
- Yaylalı, S. (2014). *Milet müzesi kesici sürtme taş aletlerinden ‘baltalar’*. Arkeoloji

- ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kodaş, E. vd. (2020). *Boncuklu Tarla'da ele geçen Neolitik Çağ kulak tıkaçları, küpeler ve düğmeler üzerine bazı gözlemler: Tipoloji ve İşlev: 74*
- Solecki, R. L. & R. S. Solecki. (1970). Grooved stones from Zawi Chemi Shanidar. a Protoneolithic Site in Northern Iraq. *American Anthropologist*, 72/4, s. 831-841.
- Şen, Z. (2022). *Harbetsuvan Tepesi obsidiyen aletlerin tipolojik ve teknolojik analizleri*. Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Iğdır, 2022.
- Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Eser Kataloğu 2021.
- Özkan, S. (2020). *Köşk Höyük birinci dönem kazıları sürtme taş endüstrisi*. 325-330.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkilerin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederiz.

Destek ve teşekkür: Bu çalışmada Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü çalışanlarına yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makaleye, Pınar Kaplan % 50, Oğuz Şimşek % 30 ve Bahattin Çelik % 20 oranında katkıda bulunmuşlardır.

